

Dragan Božič

Spremembe v oborožitvi, do katerih je na ozemlju severne Jugoslavije prišlo z naselitvijo Kelto, bodo prišle najbolj do izraza, če keltsko oborožitev primerjamo z orožjem predkeltskih prebivalcev današnjega jugoslovanskega ozemlja.

Tu je bila pred prihodom Keltov najbolj razširjeno orožje sulica. Vojščak je bil običajno oborožen z dvema. Na Dolenjskem je po grobnih najdbah sodeč na koncu halštatske dobe prejšnji dve zamenjala ena sama, očitno pod vplivom keltske oborožitve. Sulične osti tega časa imajo razmeroma dolg tulec in običajno ozek list rombičnega preseka ali pa z izrazitim rebrom po sredi.

V jugovzhodnem predalpskem prostoru se ob sulicah kot pomembno orožje še vedno pojavlja bojna sekira. Poprejšnjo tulasto sekuro izpodrivata na koncu starejše železne dobe sekira na uho in enostranska plavutasta sekira. Na Magdalenski gori pri Šmarju so v treh bogatih grobovih negovskega horizonta poleg suličnih osti in v enem primeru tudi bojnih sekir odkrili tudi prave zgodnjelatske meče (gomila 5, grob 19/20, 26a in 29). O.-H. Frey domneva, da so bili z mečem oboroženi tudi vsi tisti vojščaki, v grobovih katerih so bili najdeni pasovi za pripenjanje nožnic latenske vrste, z značilno trikotno predrto pasno spono in s spenjalnimi obročki (Magdalenska gora, Vače, Dolenjske Toplice, Šmarjeta), čeprav meči v njihovih grobovih niso bili priloženi.

Iz vzhodnega, osrednjega in južnega dela Jugoslavije poznamo iz tega časa poleg sulic še mediteranske krive meče – falkate (Donja Toponica v Srbiji, Donja Dolina v Bosni, Ždanec v Skopju v Makedoniji), meče, ki posnemajo falkate (Sanski most, Donja Dolina, Breza [sl. 23]) in dolge krive nože (Glasinac, Doroslovo). Le redki bojevniki so bili oboroženi tudi s čelado – večinoma taki, ki so pripadali zgornjemu sloju, kar se kaže v bogastvu pridakov, najdenih v njihovih grobovih. Na zahodu so bile v rabi številne negovske čelade (Magdalenska gora, Novo mesto, Dolenjske Toplice, Vače, Nevlje pri Kamniku, Ženjak [sl. 31], na vzhodu in jugu pa najmlajša različica ilirsko-grških čelad (Viča Luka na Braču [prim. sl. 29]).

Vsak odrasel keltski moški, razen druidov, je bil dolžan nositi orožje in služiti v vojski. Bojna tehnika

je slonela predvsem na posamezniku. Antični viri pri italjskih Keltih večkrat omenjajo dvoboje. Individualnost se izraža tudi v orožju, npr. v nožnicah in sulicah, ki niso uniformno oblikovane in okrašene. Na nožnicah tako rekoč ne najdemo enakega okrasa, sulične osti pa imajo vrsto različnih oblik. Tudi vozovi, ki so jih Kelti uporabljali v boju, niso bili nikdar združeni v taktične oddelke. Pač pa je vsaj v poznejšem času tako nastopala keltska konjenica, ki je bila tudi pri Rimljanih visoko cenjena. V vojni so nosili prapore, ki so imeli na vrhu merjaščevo figuro. Po pripovedovanju antičnih piscev so se vojskovali goli, z nakitom na rokah in okrog vratu. Pred začetkom boja so ob spremeljavi številnih bojnih rogov običajno zapeli bojno pesem, da bi tako sovražnikom pognali strah v kosti.

Po naselitvi Keltov se je tudi na jugoslovanskem ozemlju povsod, kjer so se strnjeno naselili, uveljavila zanje značilna oborožitev. Samo Kelti na Dolenjskem so, kot kaže, sem ter tja še uporabljali sekire na uho, s kakršnimi so se bojevali tamkajšnji staroselci.

Standardno orožje keltskega bojevnika so bili tudi pri nas meč, sulica in ščit (sl. 24).

Železen dvorezni meč z iksasto oblogo ročaja iz organske snovi so nosili v nožnici, izdelani običajno iz železne pločevine. K opremi bojevnika sodijo tudi značilne verige za pripenjanje oz. nošnjo nožnice (sl. 59), ki so bile v začetku izdelane iz zvite okrogle žice, potem sploščeno kovane in z vtolčenimi jamicami, na koncu pa so jih nadomestili pasovi iz obročkovi in pasnih sponk.

Sulične osti so bile izkovane iz železa, večkrat se najde tudi sulična kopita, ki so bila prikovana na spodnjih koncih toporišč. Samih toporišč v grobovih ne najdemo, ker so ali zgorela na grmadi ali strohnela v zemlji, odvisno od tega, kakšno usodo je doživelo pokojnikovo truplo.

Od do 1,40 m velikega lesenega ščita ovalne oblike se ohrani v grobu železna ščitna grba, včasih pa tudi ročaj in robni okov.

Samo posamezni odlični vojščaki so bili oboroženi tudi s čelado. V dveh izjemnih keltskih grobovih pri nas (Brežice, grob 6 in Odžaci) so bili najdeni tudi ostanki keltskega bojnega voza na dveh kolesih.

V grobovih najdeno orožje je pogosto zvito. Pre-

den so ga položili v grob, so ga namreč namenoma uničili, pri čemer so jih bržkone vodili verski razlogi. Značilno je, da sta tudi kolesna obroča bojnega voza iz Brežic večkrat zapognjena.

OBOROŽITEV ZGODNJELATENSKGA OBDOBJA – 300 do 250 pr.n.š. (sl. 24,1)

Podobo takratne oborožitve lahko rekonstruiramo na podlagi bojevnških grobov tega obdobja, katerih značilni predstavniki so grob s Pobrežja v Mariboru, grob 9 iz Kandije v Novem mestu, grob 29 iz Osijeka, grob 66 s Karaburme v Beogradu in grob s čelado iz Batine. Posamezni bojevnik je imel praviloma meč v nožnici, sulico in ščit.

Meči teh prvih keltskih bojevnikov na našem ozemlju so razmeroma kratki (dolžina ne presega 80 cm), izrazito koničasti, po sredini rezila poteka poudarjeno rebro. Ščitnik na spodnjem koncu nožnice je ali odebeljen ali ima obliko črke omega oziroma je rombičen. Na zgornjem delu sprednje strani nožnice je pogosto okrasek. Za ta čas je posebno značilen par zmajčkov I. in II. vrste po De Navarru (Osijek, grob 29 [sl. 9, 1], Beograd–Karaburma, grob 66, Dvorovi pri Bijeljini in meč z nožnico z neznanega najdišča v Vojvodini, ki ga hrani Römisch – Germanisches Zentralmuseum v Mainz [sl. 9, 2]). Redek je rastlinski ornament v madžarskem stilu krašenja nožnic (Batina [sl. 9, 3]). Čisto izjemno okrašeno nožnico ima meč iz groba Karaburma 22. Na sprednjo stran nožnice je bila pritrjena dodatna železna pločevina z izrezanimi liki.

Sulične osti, dolge od 20 do 50 cm, imajo razmeroma kratek, včasih pa tudi daljši tulec, in zelo širok, tenek list z rebrom na sredini.

Ščitne grbe so bodisi dvodelne (Požarevac, Novo mesto) ali trodelne (Osijek, grob 29), ali pa so majhne pravokotne oblike, s poldočastim srednjim delom in pravokotnimi krilci (Karaburma, grob 66).

Čelade so bile odkrite le v treh grobovih, v Trbincu pri Mirni (sl. VI), Beli cerkvi pri Šmarjeti (sl. V) in v Batini. Vse tri imajo polkroglasto oglavje z gumbom na vrhu, zatilni ščitnik in simetrične naličnice trolistne oz. trikotne oblike. Ogjavje čelade iz Batine je okrepljeno z dvema trikotnima okovoma, ki sta oblikovana enako kot naličnici. Ta čelada se uvršča med čelade z okovanim oglavjem, ki so značilne za vzhodne Kelte. Čelada iz Trbinca pripada vrsti čelad s posebej izdelanim zatilnim ščitnikom, ki so bile odkrite na širokem prostoru od Španije prek Tirolske do Romunije. Čelada iz Bele cerkve je za razliko od drugih dveh bro-

nasta. Ogjavje je na vrhu okrašeno z vgravirano rozeto in ob strani z dvema pasovoma prepleta, na naličnicah pa so poleg iztolčenih krogov še po tri palmete. Take čelade so v etruščanskih delavnicah izdelovali za Kelte picenskega prostora. Po kakšni poti je od Kelto, živčih na zahodni obali Jadrana, prišla k nam, lahko samo ugibamo. Morda je prav ta čelada en od dokazov za trditev, da se v jugovzhodnem predalpskem svetu niso nasedli samo Kelte iz Karpatske kotline, ampak tudi Kelte iz Apeninskega polotoka.

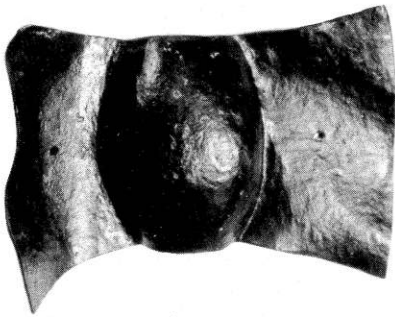
Če je bilo res tako, pa se to vsekakor ni zgodilo šele po bitki pri Telamonu l. 225 pr.n.š., ampak že mnogo prej, okrog l. 300 pr.n.š.

OBOROŽITEV SREDNJELATENSKEGA OBDOBJA – 250 do 120 pr.n.š. (sl. 24,2)

Kažejo nam jo številni grobovi tega časa, na zahodu zlasti iz Mokronoga in Formina, kjer grobne celote žal niso ohranjene, ter iz načrtno izkopanih grobišč v Dobovi (sl. 22) in Brežicah. Grobišči v Dobovi in Brežicah sta bili raziskani šele v zadnjih letih, zato grobne najdbe v glavnem še niso objavljene. Tudi na vzhodu, v podonavskem prostoru, poznamo številne bojevniške grobove iz tega obdobja – iz Beograda, Odžakov, Osijeka, Vučedola, Ritopeka in od drugod, pa tudi mnogo orožja iz grobišč v Sremu, kjer se grobne celote prav tako niso ohranile. Tudi v tem času je bil bojevnik običajno oborožen z mečem, sulico in ščitom.

Meči se podaljšajo, dolžina znaša od 80 do 100 cm. Vrh meča ni več izrazito koničast, rezilo ima rombičen ali lečast presek. Na nastavku za ročaj so pogosto okrogle ploščice z narezanim robom. Nožnice so praviloma železne, zelo redko se pojavljajo take, ki imajo bronasto sprednjo stran (Dobova, grob 10, Osijek, grob 33, nožnica iz Sremske Mitrovice, ki jo hranijo na Dunaju). Ščitnik ima obliko črke V ali srčasto obliko. Pogosto so okrašene na zgornjem delu sprednje strani, in sicer predvsem s tremi vrstami okrasa:

- vitičastim okrasom, ki je običajno trikotno komponiran (t.i. madžarski stil okraševanja nožnic [sl. 8]) – Dobova, grob 1, Formin, Šimanovci, Kupinovo;
- parom zmajčkov III. vrste po De Navarru (sl. 8) – Dobova, grob 6 in 10, Karaburma, grob 29, Brestovik, grob 1, Ritopek – Plavinački potok in Dalekovod;
- motivom trojnega zavojka – Dobova, grob 23 (sl. 22), Odžaci, in motivom, sestavljenim iz esastih elementov in vitic – Veliko Mraševo, grob 1 in Dobova, grob 10.

1

2

Nekatere nožnice imajo celo sprednjo stran okrašeno z gosto posejanimi pikami (Veliko Mraševo, grob 1, Dobova, grob 23 [sl. 22]), drobnimi polkrogi (Dobova, grob 2) ali vzporednimi vodoravnimi črtami, ki ustvarjajo videz lestve (Mokronog, Karaburma, grob 29). Dva meča imata z vtolčenimi jamicami okrašeno rezilo (Mokronog, Ritopek – Dalekovod). En meč iz Kupinova ima na koncu nastavka za ročaj gumb v obliki človeške glave.

Nekatera rezila srednjelatenskih mečev so žigosana. Žig je običajno pod odbojnico na levi strani rezila. Žigi imajo obliko stiliziranega merjasca (Dobova, grob 10, Veliko Mraševo, Kupinovo), polmeseca (Skorba, Odžaci), krogca na polkrožni osnovi (Vojakovac) in celo človeške glave, gledane od strani (Odžaci), oziroma v obraz (Metlika). Nekateri mislijo, da so to žigi delavnic ali izdelovalcev orožja, drugi, da gre za oznako lastnine, tretji, da so to simboli boja in zmage, ki dajejo nosilcu meča magično moč, s pomočjo katere bo zmagal v boju.

Sulične osti srednjelatenskega obdobja, dolge običajno 25 do 45, izjemoma do 60 cm, imajo razmeroma kratek tulec in dolg, ozek list z rebrom rombičnega preseka na sredi. Tri imajo z vegetabilnim ornamentom okrašen tulec (Dobova, grob 2 in 6, Dalj), sulična ost iz dobovskega groba 23 (sl. 22) pa ima zelo dolg list vrbovolistne oblike in na njem blizu tulca polmesečast izrez.

Ščitne grbe tega obdobja imajo različne oblike. Pojavljajo se grbe s trapezastimi (Karaburma, grob 29) ali pahljačastimi krilci (Čirikovac), z dvojnožlebastim (Karaburma, grob 325) ali pilsodčastim srednjim delom (Dobova, grob 2), velike ščitne grbe z nizkim, pilsodčastim srednjim delom in pravokotnimi ali trapezastimi krilci (Dobova, grob 5, 10 in 23 [sl. 22] in Odžaci) in ščitne grbe s poljajčastim srednjim delom in velikimi pahljačastimi krilci (Malunje).

V enem samem srednjelatenskem grobu je bila odkrita tudi čelada. Gre za čelado iz železa z okovanjem oglavjem, odkrito v grobu 1656/35 v Mihovem.

Med oborožitve v širšem smislu lahko štejemo tudi bojni voz. Ostanke takega voza, ki je imel dve kolesi, so bili odkriti v žganih grobovih iz Brežic in Odžakov. Medtem ko so bili v grobu iz Odžakov ob dveh mečih, petih suličnih osten in ščitni grbi ter drugim odkriti le odlomki kolesnih in pestnih obrobov, so našli v brežiškem grobu 6 poleg orožja (samo meč z nožnico brez sulične osti in ščitne grbe) oba kolesna obroča, ki sta bila sicer večkrat zvita, vendar cela, vse štiri pestne obroče, oba osna zatiča in še nekaj drugih zatičov in okovov voza. Zaradi tega, ker je imel grob iz Odžakov

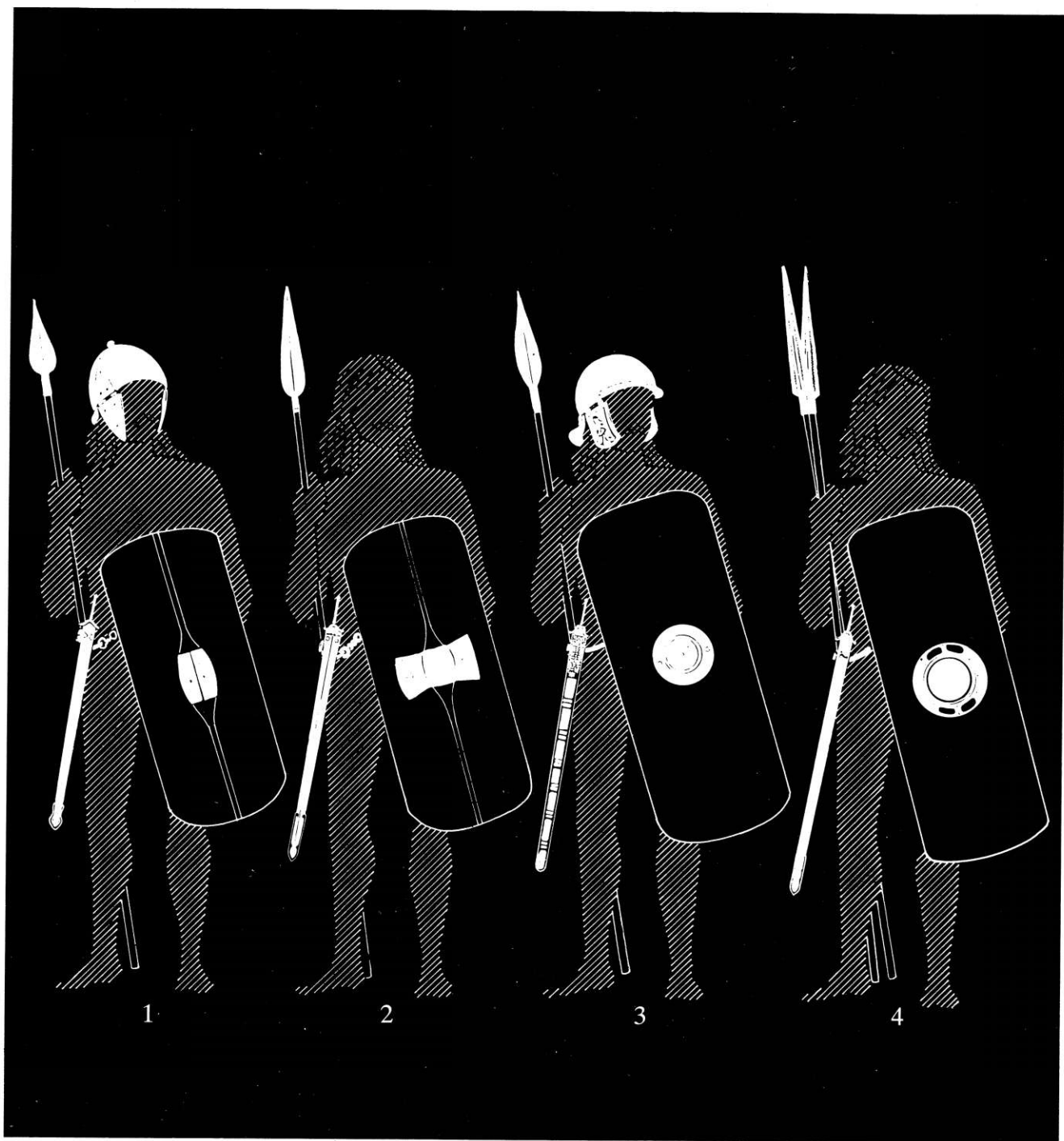
kar dva meča in več sulic, je J. M. De Navarro domneval, da gre verjetno za dvojni grob bojnika in voznika voza. M. Guštin pa meni, da je bil v brežiškem grobu pokopan samo voznik, ki je bil za razliko od zadaj stoječega bojnika oborožen samo z mečem.

OBOROŽITEV POZNOLATENSKEGA OBDOBJA – 120 pr.n.š. do 0 (sl. 24, 3–4)

Nazorno jo prikazujejo najdbe iz grobov na Rojah pri Moravčah, groba 42 gomile 5 z Magdalenske gore, groba 169 z Beletovega vrta v Novem mestu, grobov 92 in 222 s Karaburme v Beogradu in groba 3 z Zmajevca pri Sotinu (sl. 61). Medtem ko sta bili v številnih grobovih tega časa iz Podonavja najdeni dve sulični osti, včasih pa tudi več, se zdi, da so v zahodni skupini bili v tem času oboroženi pretežno z eno samo sulico (Roje pri Moravčah, grob 37, 38 in I, Magdalenska gora, grob 42 gomile 5, Novo mesto – Beletov vrt, grob 169 in 187, Mihovo, grob 1656/58).

Za razliko od starejših mečev, ki so imeli najprej bolj, potem pa manj koničast vrh, imajo meči poznolatenske sheme dolgo, enakomerno široko rezilo in vrh polkrožne oblike. Rezilo ima pogosto trirombičen presek, dolžina meča znaša 1 m in več. Ti meči niso bili več primerni za zabadanje, ampak samo še za sekanje. Nožnice običajno niso okrašene, le na vrhu sprednje strani imajo pogosto spojko v obliki dveh ležečih črk S. Ščitnik ima obliko zelo široke črke V. Samo en meč ima na rezilu žig polmesečaste oblike (Ostrovo pri Kostolcu). Zdi se, da je proti koncu poznolatenskega obdobja pod vplivom rimskega kratkega meča – gladiusa v keltski oborožitvi dobil svoje mesto tudi zelo kratek meč, ki se od značilnih keltskih mečev tega obdobja loči le po dolžini in širini rezila (Karaburma). Hkrati so se pojavili tudi meči, izdelani po vsej verjetnosti iz noriškega jekla, ki so imeli bronaste nožnice, okrašene na zgornjem delu sprednje strani s predrtimi vzorci (Šmarjeta, Vrhnika [sl. 48]). Še dve nožnici iz tega časa sta okrašeni. Medtem ko se na nožnici kratkega meča s Karaburme pojavlja skromen okras v obliki koncentričnih krogov, je na meču iz groba 1846/5 iz Mihovega upodobljeno drevo življenja, ob katerem se vzpenjata dve kozi. Nad drevsom je govedo s ptico na hrbtu.

Podonavška skupina pozna v poznolatenskem obdobju več različnih oblik suličnih osti, ki so včasih dolge prek 80 cm. Pogoste so zlasti osti z listom rombičnega preseka, posebno značilne pa osti, ki imajo na listih z robom vzporedne žlebiče, in osti, katerih listi imajo sploščene robove. Vse te osti imajo razmeroma

81 Sl. 24. Značilna keltska oborožitev zgodnjelatenskega obdobja (1), srednjelatenskega obdobja (2) in poznolatenskega obdobja (3 – v zahodni skupini; 4 – v vzhodni skupini)

ozke liste, ki imajo včasih izrazito deltoidno obliko. Nekatere so okrašene z vrstami pik oziroma črtic, polkrogov ali trikotnikov (Zemun – Kalvarija, Beograd – Karaburma, grob 28, Beograd – Rospi Čuprija, grob 27). Tri osti so označene z dvojicami žigosanih polkrogov (Zemun – Kalvarija, Sotin – Zmajevac, grob 3, Karaburma, grob 28). Od suličnih osti zahodne skupine je omembe vredna samo ost iz groba 42 gornje 5 z Magdalske gore, ki ima zelo širok list z osrednjim rebrom. Na celotni površini lista je vzorec, sestavljen iz štirih pik.

Poznolatenske ščitne grbe imajo okroglo obliko (sl. 61). Trije primerki iz dveh grobov podonavske skupine so izdelani iz bron in imajo izrezane krajce (Karaburma, grob 92, Sotin – Zmajevac, grob 2).

Iz grobov tega obdobja zopet poznamo več čelad, čeprav zaenkrat samo na Dolenjskem. V grobu 169 z Beletovega vrta v Novem mestu, grobu 1656/58 (sl. 38) in 1656/27 iz Mihovega in nekem uničenem grobu z Vinjega vrha pri Šmarjeti (sl. 7) so bile odkrite čelade, ki po obliki in tehniki izdelave pripadajo isti vrsti, imenovani po Novem mestu. Čelade, zelo podobne sočasnim keltskim čeladam tipa Alesia, so sestavljene iz petih delov, imajo polkroglasto oglavje, širok zatilni ščitnik z okrasnimi gumbi, ožji čelni ščitnik in naličnice, okrašene z živalsko figuro (štirinožcem oz. močvirno ptico).

OBOROŽITEV SODOBNIKOV

Oborožitev keltskih sodobnikov na ozemlju Jugoslavije se je od keltske precej razlikovala, če sodimo samo po grobnih najdbah. V latenskodobnih japonskih grobovih razen redkih krivih mečev niso našli orožja, vendar pa so na japonskih urnah prikazani konjeniki v povorki, ki so oboroženi z meči, zelo podobnimi keltskim (Založje, Ribič). Na pasnih sponah iz japonskega Prozora (sl. 15) in iz Gostilja imajo bojevniki na glavi čelado z gumbom na vrhu, ki bi bila lahko keltska. Na japonski urni iz Ribiča in pasnih

sponah iz Gostilja so upodobljeni ščiti, ki natanko ustrezajo keltskim. Vse to kaže na to, da je bil vpliv keltske oborožitve na oborožitev njihovih sodobnikov bržčas vendarle večji, kot da slutiti v njihovih grobovih odkrito orožje.

Le-to pa nam razkriva naslednjo podobo oborožitve.

Najpogostejše orožje so bile sulice. Sulične osti imajo običajno ozek list rombičnega preseka, redkeje list z rebrom rombičnega ali pravokotnega preseka na sredi (Gostilj, Vir kod Posušja, Mahreviči). V Krajčinovičih so odkrili tudi osti z žlebiči na listu, ki posnemajo sulične osti Keltov podonavske skupine, v Gostilju pa tudi osti kopij kvadratnega preseka.

Sem in tja najdemo prave keltske meče (Ohrid, Romaja, Breza, Idrija pri Bači) in ščitne grbe (Idrija pri Bači, Kobarid). Na vzhodu so pogosti kratki meči, ki imajo bodisi raven hrbet in ukrivljeno ostrino ali pa ukrivljen hrbet in ravno ostrino, na koncu ročaja pa trombast gumb (Krajčinoviči, Mahreviči, Široko [sl. 23, 1]).

Poznamo tudi več čelad. Zdi se, da je bila v Hercegovini in Črni gori vsaj v starejšem delu helenistične dobe še vedno v rabi najmlajša različica grško-ilirskih čelad (Ošanići, Budva). V Vrankamenu v Bosni (sl. 76) in Kovačevšah pri Ajdovščini so odkrili po eno, v Pridvoru (prejšnjem Svetem Antonu) pri Koprju pa dve bronasti čeladi etruščanske vrste. Tudi te čelade imajo na vrhu polkroglastega oglavja gumb, ki pa je – drugače kot pri keltskih čeladah – izdelan v enem kosu skupaj z oglavjem in zatilnim ščitnikom. Etruščanske čelade so nastale v Etruriji po vzoru keltskih, ko pa jih je v svojo oborožitev sprejela rimska republikanska armada, so se razširile na širokem ozemlju od Španije do južnih predelov Rusije. Po najdbah v grobovih v Idriji pri Bači, Reki pri Cerknem in na dvorišču SAZU v Ljubljani sodeč so v zahodni polovici današnje Slovenije začeli po starejših vzorih zopet izdelovati čelade negovskega tipa.